Микола КАРАБІНЮК
кандидат географічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород
mykola.karabiniuk@uzhnu.edu.ua

Віктор ФАЛАЙЛО
Здобувач ОП «Географія» освітнього ступеня «Магістр»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород
falailo.viktor@student.uzhnu.edu.ua

ТАКСОНОМІЧНА ПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ УЖАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

В сучасних умовах критичної екологічної ситуації в Україні та зростання вагомості природоохоронних об'єктів для формування стійких й екологічно чистих територій особливе значення відіграє їх ландшафтна репрезентативність. Для різних регіонів та об'єктів природно-заповідного фонду вона суттєво відрізняється у залежності від місця положення та розмірів об'єкту, а головне – загального ландшафтного різноманіття території [3, 5].

Аналіз ландшафтного різноманіття Ужанського НПП є одним із основних напрямків вивчення сучасної ландшафтної структури території та проводиться з метою визначення його репрезентативності як одного із основних природоохоронних об'єктів Українських Карпат – важливого елементу каркасу екологічної мережі регіону. Він ґрунтується на геоінформаційному аналізі сучасної ландшафтної структури території у програмному середовищі ArcGIS на основі векторизованого картографічного матеріалу В. Брусака та Д. Кричевської [1]. Аналіз основних показників ландшафтного різноманіття проводилося за методикою А. Домаранського, а основним показником ландшафтної репрезентативності вважаємо таксономічні презентативність ($П_{такс}$) [2].

Територія Ужанського НПП характеризується відносно складною ландшафтною структурою, яка сформована 5 типами висотних місцевостей та 25 типами ландшафтних стрій. Найбільшу площу в межах парку займає висотна місцевість *А – крутосхиле ерозійно-денудаційне лісисте середньогір'я* (800–1 250 м н.р.м.) складене переважно грубо- та середньоритмічним пісковиковим флішем Дуклянської та Кросненської зон, дреноване деревоподібною і паралельною системою річок з прохолодним (липень +11 °С, січень -7 °С), вологим (1300-1450 мм) кліматом, з пануванням субформацій яворово-букових, ялицево-букових і букових лісів та фрагментами криволісся з вільхи зеленої і горобини, чорницевими пустищами і післялісовими луками на темно- і світло-бурих гірсько-лісових слабопотужних сильноскелетних суглинкових ґрунтах і гірсько-лучних буроземах [1]. Вона займає площу 177,9 км^2, а тому характеризується найвищим показником таксономічної презентативності – а саме 45 % (рис. 1). Висотна місцевість займає найвищі гіпсометричні рівні та займає найбільші площі в межах Стінського та Рунського ландшафтів.

Високою таксономічною презентативністю (33 %) також характеризується висотна місцевість *Б – крутосхиле ерозійно-денудаційне лісисте і вторинно-лучне низькогір'я* (500–750 м н.р.м.), складене переважно середньоритмічним аргілітово-пісковиковим флішем Дуклянської та Кросненської зон, дреноване паралельною системою річок з помірно теплим (липень +15 °С, січень -6 °С), вологим (1200–1250 мм) кліматом, з пануванням субформацій яворово-букових і грабово- букових лісів і вторинних березняків і смеречників та післялісових луків на світло-бурих гірсько-лісових потужних середньоскелетних суглинкових ґрунтах [4]. У межах Ужанського НПП вона займає площу 127,7 км^2 та характеризується значним вираженням головно в Стужицькому, Стінському та Тарницькому ландшафтах. Вони розміщені на правобережжі басейну р. Уж та безпосередньо знаходяться у прикордонній з

Польщею та Словаччиною смузі.

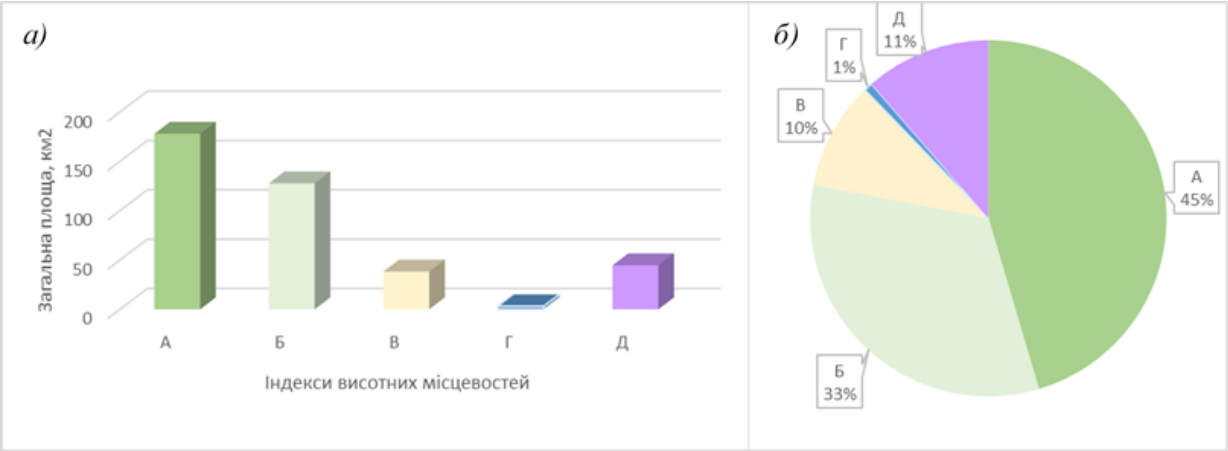

Рис. 1. Розподіл загальних площ (а) та показників таксономічної презентативності (б) висотних місцевостей на території Ужанського НПП
(обчислено за картографічними матеріалами В. Брусака та Д. Кричевської [1])

Подібною за генезисом є висотна місцевість *В – спадистосхиле ерозійно-денудаційне лісисте і вторинно-лучне низькогір'я* (450-700 м н.р.м.), складене тонкоритмічним флішем (з перевагою аргілітів та алевролітів) Дуклянської та Кросненської зон, дреноване паралельною системою річок з помірно теплим (липень +15 °С, січень -5,5 °С), вологим (1 200–1 250 мм) кліматом, з пануванням субформацій букових і смереково-букових лісів та вторинних березняків, вільшняків, грабняків, смеречників і післялісових луків на світло-бурих гірсько-лісових і дерново-буроземних потужних слабоскелетних суглинкових ґрунтах [1, 4]. Вона характеризується суттєво меншим розвитком в Ужанському НПП і займає площу тільки 38,3 км^2. У результаті таксономічна презентативність місцевості становить 10 %.

Тривалий розвиток ландшафтів Ужанського НПП головно під ерозійно-акумулятивною дією річки Уж сприяють формуванню двох наступних висотних місцевостей, розміщення та морфологія яких залежить головно від акумулятивних процесів алювіальних відкладів у минулому й утворенні своєрідних умов динаміки геокомплексів зараз. Особливою морфологічною одиницею Стужицького ландшафту є висотна місцевість *Г – високі терасовані вторинно-лучні схили міжгірських долин* (400–480 м н.р.м.) з прохолодним (липень +16° С, січень ~5°С), вологим (близько 1 000 мм) кліматом, вкриті вторинними різнотравними луками, осередками грабняків і березняків на світло-бурих гірсько-лісових і дерново-буроземних потужних суглинкових слабокам'янистих ґрунтах, сформованих на алювіальних відкладах, частково розорані [1]. Вона зосереджена у долині р. Стужиця у вигляді 9-ти різномірних фрагментів, які в сукупності займаються площу 3,2 км^2. Ці ландшафтні комплекси активно освоюються в сільському господарстві. У результаті для місцевості характерний найнижчий показник таксономічної презентативності, що становить близько 1 %.

У результаті акумулятивної діяльності річки Уж та її допливів на території Ужанського НПП сформувалася остання, п'ята висотна місцевість *Д – терасовані днища міжгірських долин* (240–480 м н.р.м.) з прохолодним (липень +16 ° С, січень -5 °С), вологим (близько 1 000 мм) кліматом і ріками паводкового режиму, вкриті вільшняками, вторинними березово-грабовими лісами та гігрофільними різнотравними луками на дерново-буроземних глейових і лучно-буроземних суглинкових кам'янистих ґрунтах, сформованих на алювіальних відкладах [1, 4]. ЇЇ показник таксономічної презентативності досягає 11 %. Вона представлена розгалуженою мережею вирівняних річкових терас, що витягнуті вздовж добре розвинених річкових долин шириною близько 400–600 м. Геоінформаційний аналіз ландшафтної структури території Ужанського НПП свідчить, що загальна площа місцевості терасованих днищ міжгірських долин річки Уж становить 44,6 км^2.

Аналіз таксономічної презентативності ландшафтних комплексів Ужанського НПП нами також проведено на рівні літогенетичних ландшафтних стрій. У результати визначено, що найбільшою презентативністю характеризуються найбільші за площею ландшафтні стрії № 1, 10, 11 та 25 (табл. 1). Перші три характеризуються домінування сірих пісковиків, аргілітів та алевролітів, а остання – слабоспадистими та цокольними терасами з галечникового алювію і валунів [4].

Таблиця 1.

Репрезентативність ландшафтних стрій в Ужанському НПП (обчислено авторами за матеріалами В. Брусака та Д. Кричевської [1])

Індекси стрій	км^2	*Індекси стрій*	км^2	*Індекси стрій*	км^2	*Індекси стрій*	км^2	*Індекси стрій*	км^2
1	58,4	*6*	7,6	*11*	48,6	*16*	1,7	*21*	10,7
2	7,2	*7*	2,8	*12*	1,4	*17*	6,3	*22*	7,8
3	12,4	*8*	3,4	*13*	23,9	*18*	2,3	*23*	1,9
4	24,1	*9*	5,7	*14*	1,4	*19*	17,7	*24*	3,2
5	29	*10*	33,7	*15*	24,2	*20*	11,7	*25*	44,6

Список використаних джерел

1. Брусак В., Кричевська Д. Особливості ландшафтної структури національного природного парку «Ужанський». *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2001. Вип. 29. С. 130-141.
2. Домаранський А. О. Ландшафтне різноманіття: сутність, значення, метризація, збереження. Кіровоград: ТОВ «ІМЕКС-ЛТД», 2006. 146 с.
3. Мельник А. В. Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження. Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. 246 с.
4. Ужанський національний природний парк. Поліфункціональне значення / за. ред. С. М. Стойка. Львів: «Меркатор», 2007. 306 с.
5. Karabiniuk M. Landscape representativeness of the Transcarpathian region of Ukraine. *Nature of the Carpathians: Annual Scientific Journal of CBR and the Institute of Ecology of the Carpathians NAS of Ukraine*. 2023. Vol. 8. Pp. 19-30.